

OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMLARINDA RESİM DERSİNİN YERİ

Ayşe Çakır İLHAN*

Bilindiği gibi 16.yılı kadar bebeklik 7 yaşında biter ve yetişkinlik başlardı. Arada başka dönem yoktu. İşte bu yüzden 16.yıldan önce çocuk yetiştirme üzerine yazılmış kitap da yoktu. Sadece kadınlara özgü anne rolüyle ilgili kitaplar vardı. Bu dönemde çocuk edebiyatı da oluşmamıştı. Dolayısıyla çocuk eğitimi ve bakımı ile ilgili kitaplar da yazılmamıştı. Çocuklar bu dönemlerde tablolarla yetişkinlerin birer minyatürü olarak gösterilirdiler. Kundaklık elbiseleri giyme dönemi biter bitmez çocuklar ait oldukları yetişkin grubunun giysilerini giyerlerdi. Yetişkinlerin ve çocukların dili de aynıydı. 17.yılı kadar çocuklar okula da gitmezlerdi. Kısaca özetlemek gerekirse ortaçağda çocukluk anlayışı ya da fikri yoktu. (Postman, 1994, s.31-32)

Matbaa ortaçağın sonunu getirdi. Matbaanın icadı çocukluğun kabul edilmesine ve gelişmesine büyük ölçüde etki etti. Ancak çocuğun varlığının kabulü 17.yılıda olabildi. 1850-1950 yılları arası çocukluğun doruğa ulaştığı dönemdi. Bu dönemde çocuk eğitimine ilişkin bir çok araştırmalar yapılmıştı. Çocuk, yetişkinin bir küçük modeli değil, artık kendine özgü kişiliği olan insan olarak kabul edildi. Çocuk sanatına ait araştırmalar da aynı dönemlerde başladı. Özellikle 1885-1920 yılları arasında çocuk sanatına ilginin oldukça fazla olduğu dikkati çeker. Birçok değişik ülkede kendiliğinden çizilmiş olan çocuk resimlerini biriktirme, onları betimleme ve sınıflandırma çabaları görülür. Geleneksel görüşlerin bir kısmı çocukların çizimlerini zihinsel kavramlarla açıklarken bir kısmı da güdülere ve çizimin duyguları ifade eden yönüne ağırlık vermekteydiler. Çocuk resimlerine kuramsal açıdan

* Dr., Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi
Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi.

bakan görüşleri dört ayrı yaklaşımda toplayabiliriz.

1- Çocukların neden çizdikleri sorusuna çizimi bir çeşit oyun faaliyeti olarak açıklayan “GELİŞİMSEL YAKLAŞIM-OYUN OLARAK ÇİZİM” dir.

2- PROJEKTİF YAKLAŞIM:Çocukların resimlerini kliniksel yansıtmacı yaklaşımla açıklayan kuramdır. Bu kuramın temelinde psiko-analitik kuram vardır.

3- SANATSAL (ARTİSTİK) YAKLAŞIM:Bu kuram çocuğun resim yaparken aldığı zevk üzerinde durur.

4- SEMBOLİK YAKLAŞIM:Bu kurama göre çocuk, kendi ilgi ve deneyimlerini ifade ve sembolize edeceği resimler üreterek doyuma ulaşır.

Her geçen gün çocuğun eğitimi ve çocuk resimleri konusunda artan bilince karşın, çocuk resimlerinin tanımı ve çocuğun resim yapmak için gereksinim duyduğu materyallerin ne olduğu konusunda tam bir sonuca varılmış değildir.

Genellikle çocuk kendi zihin dünyası ile dış dünya arasındaki bağı resim yolu ile kurmaktadır. Çocuk resmi, çocuğun kendi duygu ve düşüncelerinin bir ürünü olduğu için özellikle okul öncesi dönemde çok önemlidir. Çünkü çocuk sözle ifade edemediği birçok kavramı resim yolu ile anlatabilir. Resim yapma başka bir deyişle çocuğun kendisini ifade etmesine olanak sağlar. Çocuğun yaptığı resimlerde kendi davranışlarının ve kendi yeteneğinin izleri görülür. İlk karalamalar bir çocuğun ilk eserleridir. Çocuk, çevreden edindiği izlenimleri, deneyimleri,davranışları resminde gösterir. Çocuğa resim yapması için olanak tanındığında, ona çok özel birşeyler yapabilmesi için fırsat verilmiş olur. Çocuk fikir ve düşüncelerini kağıda aktarır, fantazilerini kağıt üzerinde şekillendirir. Çocuğun, çevresini şekil, zemin, renk açısından algılaması ve onları kendi görüş açısından yaratıcı bir şekilde değerlendirmesi resimlerinde görülür.

Yapılan her davranış, çizilen her çizgi, motor faaliyet, çocuğun varoluşunun bir ifadesidir. Resim çalışmaları çocuğun zihinsel ve ruhsal gelişimini de etkiler. Çocuğun yaptığı resimlerle onun iç dünyasına

ulaşılabilir. Resimlerle yine çocuğun kişilik yapısı anlaşılabilir. Çevresinde neler yaşadığının izleri görülebilir.

Etkili bir sanat eğitimi için yetkin ve uygulanabilir programların geliştirilmesi gereklidir. Bilindiği gibi MEB. Okulöncesi Eğitimi Genel Müdürlüğünün hazırlamış olduğu Anaokulu Programı 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Program kitapçığında tam gün eğitim yapan anaokulları ve yarım gün eğitim yapan anaokulları için günlük faaliyet çizelgesi verilmiştir. Bu faaliyet çizelgesinde çocuğun yaratıcılığını geliştirmede büyük rol oynayan oyun ve müzik faaliyetlerine yer verilmiş olmasına karşın resim faaliyetleri için özel bir zaman ayrılmamıştır. Kanımızca resim çalışmaları serbest zaman faaliyetleri içinde düşünölmüştür. Oysa çocuğun her gün en azından 20-30 dakika resim çalışmasında büyük yarar olduğu düşünölmelidir. (T.C.MEB)

Ancak etkili bir sanat eğitimi programı kadar belki ondan da çok önemli olan programı uygulayacak öğretmenin yetiştirilmesidir. Türkiye’de okulöncesi eğitim kurumlarında sanata ilişkin dersler ya sınıf öğretmeni ya da çok az okulda olsa bile bir sanat eğitimcisi tarafından verilmektedir. Çocuğu çok yönlü tanımamıza olanak hazırlayan resimlerden beklediğimiz verimi alabilmemiz için, resim dersini verecek öğretmenin çocukların yaşantıları ve davranışları, duygu ve duyularının etkileşimi, bir bireyin nasıl ve hangi aşamalardan geçerek olgunlaştığı, çevrenin değişik ve çeşitli yönlerinden nasıl etkilendiği konusunda tam bilgi sahibi olması gereklidir. Çocuğun hangi ölçütleri kullanmaya hazır olduğunu bilmek ise, özellikle sanat eğitimi etkinliği yönünden kaçınılmazdır. Bunun için de sözgelimi çocuğun resim çalışmalarındaki evreleri bilmesi, eğiticinin içe gecikerek ya da çok erken başlayıp bunun getireceği güçlüklerle karşılaşmasını önleyecektir. (San, 1979; s.207-298)

Bu nedenle okulöncesi eğitim kurumlarında görev yapacak sınıf öğretmenlerinin sanat eğitimi konusunda eğitilmeleri kadar, sanat eğitimcisi olarak yetişenlerin de çocuk gelişimi konusunda eğitilmeleri gereklidir. Okulöncesi eğitim kurumlarına öğretmen yatiştirme programlarına baktığımızda batıda bu kurumlarda sanata ilişkin daha çok dersin verildiği hemen göze çarpmaktadır.

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Okulöncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme Programlarının Analizi” konusunda Duygu Güler tarafından yapılan yüksek lisans tezinde çeşitli ülkelerde bu kurumlarda okutulan derslerin listesi verilmiştir. Bu listelerde resim dersinin durumuna bir göz atacak olursak; örneğin İtalya’da okulöncesi eğitim kurumlarına öğretmen olmak isteyen bir aday 3 yıllık lisans eğitimi almaktadır. Bu adaylar 1. sınıfta haftada 3 saat, 2. ve 3. sınıflarda haftada 2 saat resim dersi görmektedirler. İsviçre’de ise okulöncesi eğitim kurumuna öğretmen 2 yıllık bir lisans eğitimi ile yetiştirilmektedir. Aday öğrenciler birinci yıl 80, ikinci yıl 90 saat sanat dersi alıyorlar. Hollanda’da anaokulu öğretmeni 3 ya da 4 yıllık bir eğitimle yetiştiriliyor. Hollanda ‘da öğrenciler resim, müzik, el işi, dans gösterilerini kapsayan 700 saatlik ifade alanı derslerini almak zorundalar.

Türkiye’de 1991-1992 öğretim yılından bu yana Anaokulu öğretmenleri 4 yıllık bir lisans eğitimi ile yetişmektedir. Yukarıda adı geçen yüksek lisans tezinin verilerine göre örnekleme yer alan 5 eğitim kurumunun programlarında yer alan resim derslerinin durumu kabaca aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

ÜNİVERSİTELER DERSLER	G.Ü. Çoc.Gel. ve Ok.Ün. Eğ. Öğrt.	G.Ü.MEF Yay.Eğ.Fak. Ok. Ön.Eğt. Öğrt.	S.Ü.MEF Çoc. Gel. ve Ok. Ön. Eğt. Öğrt.	M.Ü Ana Ok. Öğrt.	H.Ü Çoc.Sağ. ve Eğt. Böl.
Türk Dramatik Sanatlar Tarihi		X			
Uygarlık ve Sanat Tarihi				X	
Yaratıcı Çocuk Faaliyetleri	X	X	X	X	
Resim Teknikleri	X	X	X	X	

Tablodan anlaşılacağı gibi Hacettepe Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Bölümünün dışındaki diğer dört yükseköğretim kurumunda resim dersi konusunda uygulamalı ve teorik eğitim-öğretim verilmektedir. “Macaristan’da Okulöncesi Görsel Eğitim” konusunda yazılan bir makalede araştırmacı şöyle demektedir.”Okulöncesi görsel eğitim konusunda ne kadar düşünmüş, konuşmuş ya da yazmış isem, her seferinde Küçük Prens’in tekrarladığı kelimeler (Asıl olan gözler için görünmezdir. Kalbin ile göreceksin) hep kulaklarım da çınlamıştır (Szappanos, 1992, s.5-26)

İşte sanat eğitimcisinin ya da sınıf öğretmeninin okulöncesinde verilen resim dersini başarı ile sürdürebilmesi için çocuğun dünyayı gözleri ve kalbi ile nasıl gördüğünü öğrenmesi gerekir. Bilindiği gibi tüm dünyada sayısız araştırmacı çocuğun yapısı ile ilgilenmektedir. Çocuğun dünyaya bakışını, onun görsel ifade biçimlerinde (özellikle resimlerinde) arıyorlar.

Çocuğun dünyasındaki bu olağanüstü şeyin ne olduğunu okulöncesi eğitim kurumlarında görev yapacak öğretmenin bilmesinde büyük ölçüde yarar vardır. Çocuk resimlerinde yer alan özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Çocukların çalışmaları duygusal yaşantılar ile doludur.
- 2- Resim, hayal gücünün ilk itici gücü sayesinde ortaya çıkar.
- 3- Çocuğun izlenimleri ve yaşantıları yaptığı resmi etkiler ve çeşitlilik gösterir.
- 4- Renklerin kullanımı çocuğun duygusal yapısını ele verir.
- 5- Karalama devresinde bile çocuk kendi aktif hareketinden büyük zevk alır.
- 6- Çocuklar betimleyici düşünürler. Onların bu özellikleri kendilerini resimle ifade etmede iç dünyaları daha baskın çıkar.
- 7- Çocuk resimlerindeki yerleştirme (proporsiyon) sistemi tuhaf bir şekilde subjektiftir. Ben merkezlidir.
- 8- Yaşantıların yansımada zaman ve mekan iç içe girmiştir.
- 9- Bu betimleyici ve plastik dünya çocuğun gelişiminde tekrar ortaya çıkmaz. Bu olay bireysel ve bir defaya özgüdür. (Szopponos,1992, s.27)

Okulöncesinde anaokulu dönemine rastlayan 3-6 yaş döneminin, çocuk eğitimi için ne derece önemli olduğu zaten yadsınmamaktadır. Bilindiği gibi kişilik oluşumunun ilk temelleri bu yıllarda atılmaktadır. Çocuk gelişimcileri ve sanat eğitimcileri okulöncesi kurumlarda birlikte çalışır ve çocuğu görsel eğitim konusunda bilinçli olarak eğitebilirlerse gelecek, çocuklar için mutlaka daha iyi olacaktır denebiliriz.

Çocuklar genellikle 3 yaşına kadar ellerine verilen her düz zemini bir araçla karalama gereksinimi duyarlar Ancak 3-4 yaşlarında çocuklar karaladıklarını adlandırmaya başlarlar. Çizdikleri şekiller gerçek objelere benzemez. Aynı karalama bazen anne, bazen baba, ya da başka bir obje olarak adlandırılır. Bazen de çocuk karalarken ne yapmak istediğini söyler. 3-4-5 yaş dönemi “Baston Ayak” dönemi olarak adlandırılır. Baston ayaklı figürler yapmadan önce çocuklar merdiven şemaları çizerler. Bu baston ayaklı insan çizmeye bir hazırlıktır. Büyükler bu insan çizimlerini güneş olarak algılayabilirler. Bu resimler çocuk için güneşten çok dokunma, parlama, hissetme, gönderme, alma, anlama vb. anlamlarına gelir. Çocuk 3-4 yaşlarında yavaş yavaş dokunma ve hissetmeyi terk eder. Baston bacaklı insan figürleri her kültürdeki çocuk resimlerinde görülmektedir. Bu, çocuk için bir gelişim aşamasıdır. Çocuk baş ile bedeni henüz birbirinden ayıramaz, baston kollar yapar. Fakat resimde bu böyle iken ilginç olan 4 yaşındaki bir çocuğun bedenini resimde yaptığından daha iyi tanımasıdır. Bu da şunu göstermektedir ki çocuk resimde tanıdığı bildiği şeylerden çok düşündüğünü yapmaktadır. 5 yaş ve sonrasında (8-9 yaşa kadar) çocuk “Şema Dönemi” dediğimiz bir döneme girer. Çocuk karalamalarında kinestetik bir faaliyet içindedir. Bu yaşta yapmak istediğini yapmak uğraşısı içine girer. Artık çocuk çevredeki objeleri insanları kağıt üzerine çizme yeteneğine sahiptir. Bu dönemde çocuk beden ile ruhu birbirinden ayırır. “Çocuk Realizmi” olarak adlandırılan bu dönemde çocukların resimlerinde realiteden söz etmek ne derece doğrudur tartışılır. Bu nedenle bu dönemdeki resimlere “Şema Resimleri” de denmektedir. Başka bir görüşe göre bu resimler “Anlamlı Resimler” olarakta

adlandırılmaktadır. Fakat son literatürde “Şema Resimleri olarak geçmektedir. Şema; herhangi bir nesnenin basitleştirilmiş sunumu olarak tanımlanmaktadır. Resimde yapılmak istenen de gerçekte olan objeye benzettir. Bu resimler yalnız çocuklar için değil, aynı zamanda anne-baba ve öğretmen için de önemlidir. Çünkü böylelikle, yetişkinlerin ellerinde çocuğun düşünce süresinin somut bir kaydı bulunur. 5-6 yaşlarında çocuk kendi duygu ve düşüncelerini ortaya koyacak girişimlerde bulunur. En sevdiği konu insan figürleridir. Çocuklar büyüdükçe resimleri daha gerçekçi olmaya başlar. Bununla birlikte 5-7 yaşları arasındaki çocukların yaptıkları resimlerde bazen çocuğun varolduğunu bildiği ama normal olarak göremediği öğeler bulunabilir. Bunun sonucunda çocuk “saydam” ya da “röntgen” çizim denen şeffaf resimler yapabilir. (Özdoğan)

Çocuk resimlerinde renk kullanımına gelince, karalama döneminde renklerin kullanımı pek incelenmemiştir. Çocuk bu dönemde eline geçen bütün renkleri kullanır. Renkli hareketli izlerden hoşlanır. Parmak boyası resimleri yapmak ister. Çocuklar 4-5 yaşına kadar genellikle hiç bir ayırım yapmadan ve önceden kararlaştırmadan renkleri özgürce kullanırlar. Objenin renkleri ile ilgilenmezler, renklerle oynarlar. Bir ağaç mavi ya da mor olabilir. Gözler kırmızı ya da yeşil, ağız mavi, ay mor, yıldızlar yeşil ya da kırmızı olabilir. Bu yaşta renk kullanımı çocuk için yalnızca bir deneydir. Heyecan içindeki çocuğu renk konusunda eleştirmek veya bir öneride bulunmak yanlıştır. Bu durum onun özgür ifadesini engelleyebilir. Ancak çocuğa iyi olanaklar sağlamak, onun rengi, renkler arasındaki uyumu, renk ile obje arasındaki bağlantıyı keşfetmesi sağlanabilir.

Sonuç olarak kendini, düşüncelerini, çevresini anlatacak ya da yazacak sözcük dağarcığına sahip olmayan çocuk için resim yapmak kendini ifade etmede hemen hemen tek diyebileceğimiz yetidir. Bu nedenle okulöncesi dönemde resim yapmak çocuk için son derece önemlidir. Çocukların resimlerinde keşfettiğimiz bu olağanüstülük, çocuklar resimleri hakkında konuştuklarında da ortaya çıkar. Bu konuşmalar kısaca şöyle özetlenebilir.

1- Çocukların kendi resimleri hakkında yaptıkları analizler

duygusal nitelikte ve heyecanlıdır.

2- Resimlerinde ele aldıkları konular yaşantıları ile bağlantılıdır.

3- Renk kullanırken müthiş zevk alırlar.

4- Çocuk resminde soyutlaştırma kabul görür.

5- Figürlerdeki mimikler son derece canlıdır.

6- Çocuk yaşadığı bir yaşantıyı resimlerle ifade etme isteği içindedir.

7- Çocuklar resimleri hakkında orjinal öyküler anlatırlar ve orjinal sorular sorarlar.

Dünyayı keşfetmeye, anlamaya ve anlatmaya çalışan çocuk çevrenin baskısını fazla hissetmediği bu dönemde yaratıcılığını özgürce geliştirme şansına sahip olmalıdır. Ünlü şairimiz Nazım Hikmet, ressam arkadaşı Abidin Dino'ya "Sen mutluluğun resmini yapabilir misin?" diye sorar. Çocuklar mutluluğun da mutsuzluğunda resmini yapabilirler.

Önemli olan çocuklarımıza mutluluğun resmini yapabileceği bir ortam yaratmaktır

KAYNAKÇA

- Clork, Gilbert. "Art Teachers Child Art, And Gifts Implications for the Concept of Artistic Giftedness in the Visual Arts. Art Education in the United States of Amerika, Asthetische Erziehung in USA. Hochschule der Künste Berlin. 1992. s.45-40.
- Güler, Duygu. "Okulöncesi Eğitimde Öğretmen Yetiştirme Programlarının Analizi". A.Ü. Sos.Bil.Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ank. 1994
- Özdoğan, Berka. Çocukta Oyun Terapisi. 1995.
- San, İnci. Sanatsal Yaratma ve Çocukta Yaratıcılık. 2.Baskı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Genel Yayın no:181. Ankara 1979.
- Szappanos, Istvan. Visuelle Erziehung im Kindergarten. Asthetische Erziehung in Ungarn. Hochschule der Künste Berlin. 1992. s.26-33..

- Postman, Neil. Çocukluğun Yokoluğu. (Cev:Kemal İnal.) İmge Yayınevi. Ankara. 1979.
- T.C.MEB. Okulöncesi Eğitim Genel Müdürlüğü Anaokulu Program 1994. Ankara. s.78-79
- Yavuzer, Haluk. Resimleriyle Çocuk Resimleriyle Çocuku Tanıma. 4. Basım.Remzi Kitapevi 1993. İstanbul.